

Домашенко Марина Дмитрівна,
асистент кафедри економічної теорії Сумського державного університету

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ¹

У роботі проведено аналіз наукових підходів до визначення понять «економічна безпека підприємства» та «зовнішньоекономічна діяльність», виявлено переваги та недоліки даних підходів. Наведено власне визначення поняття економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, зовнішньоекономічна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Забезпечення стійкого розвитку машинобудівних підприємств, стабільність результатів їх діяльності, досягнення цілей, що відповідають інтересам власників і суспільства в цілому, не можливі без розробки й проведення самостійної стратегії, що в сучасній економіці визначаються наявністю ефективної системи їх економічної безпеки. Саме належний стан економічної безпеки є важливим бар'єром на шляху негативного впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства.

Покращення темпів економічного зростання сучасних машинобудівних підприємств можливе при організації роботи підприємства у напрямку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), саме тому керівництво підприємства повинно ретельно слідкувати за належним станом економічної безпеки. Саме стан економічної безпеки машинобудівних підприємств багато в чому обумовлює ефективність їх діяльності в ринковій економіці, що призводить до необхідності розгляду проблем забезпечення економічної безпеки ЗЕД підприємств машинобудівної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність формування поняття економічної безпеки підприємства викликає зацікавленість багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що в економічній літературі, як іноземній, так і вітчизняній, відсутня єдність поглядів вчених щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства, що обумовлює актуальність дослідження.

Метою роботи є дослідження та аналіз наукових підходів до визначення поняття економічної безпеки ЗЕД машинобудівних підприємств та на основі існуючих поглядів сформувати власне визначення економічної безпеки ЗЕД машинобудівного підприємства. Для її досягнення поставлено такі завдання: провести аналіз існуючих поглядів до визначення поняття економічної безпеки підприємства, а також виявити переваги та недоліки даних поглядів.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на тісний взаємозв'язок економічної безпеки підприємства і зовнішньоекономічної діяльності, основні теоретичні та практичні аспекти цих двох понять формувалися здебільшого ізольовано один від одного.

¹ Робота виконана за рахунок бюджетних коштів, наданих як грант Президента України на виконання науково-дослідної роботи № GP/F32/087 «Формування механізму управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств у контексті концепції стійкого розвитку»

Термін «зовнішньоекономічна діяльність підприємства» є загальноприйнятим поняттям, яке регламентовано законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудованої на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [6].

Спочатку в управлінській діяльності термін економічна безпека стосовно окремо взятого підприємства вживався як певний критерій, що характеризує захищеність інформаційних ресурсів суб'єкта господарської діяльності, його комерційної таємниці, забезпечення конфіденційності внутрішньої документації, а також майнової і фізичної захищеності підприємства та його співробітників [2]. Така точка зору існувала в наукових працях кінця 90-х років минулого століття та на початку 2000-х років.

Подібне розуміння сутності економічної безпеки підприємства зовсім не враховує такі важливі фактори стійкої діяльності господарюючого суб'єкта як наявність фінансової залежності, ефективність виробничої діяльності, конкурентоздатність, ринкова позиція та інше.

Існування цілого ряду ринкових, політичних, управлінських та інших факторів, здатних вивести підприємство зі стану рівноваги й призвести його до банкрутства, обумовлює об'єктивну необхідність формування комплексного розуміння економічної безпеки підприємства. У вітчизняній і закордонній науковій літературі сформувався ряд загальних поглядів (підходів) на її сутність.

У результаті систематизації наявних у літературних джерелах визначень поняття економічної безпеки підприємства нами згруповано їх за сутністю (змістом), що вкладається в цей термін (рис. 1).

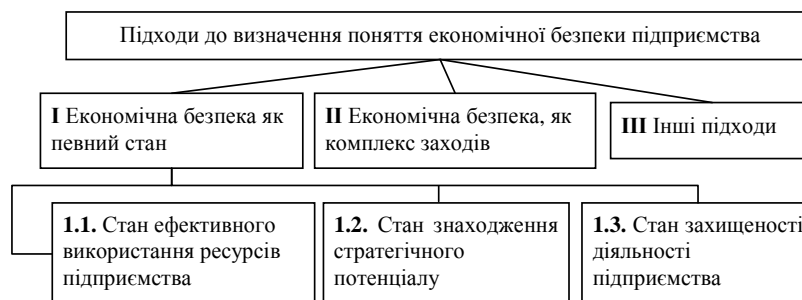

Рисунок 1 – Підходи до визначення поняття економічна безпека підприємства

Розглянемо, які варіанти визначень існують у межах кожного з виділених нами підходів.

I. Економічна безпека як певний стан. Нами виділено три різновиди даного підходу до визначення економічної безпеки підприємства.

1.1. Економічна безпека, як стан ефективного використання ресурсів підприємства. У рамках даного підходу існують такі варіанти розуміння поняття економічна безпека підприємства.

Покропивний С.Ф [4] під економічною безпекою підприємства розуміє становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому.

Ілляшенко С.М. [7] розуміє під економічною безпекою підприємства стан ефективного використання ресурсів підприємства і існуючих ринкових можливостей, який дозволяє

запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечує його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Олейников Є.А. [13] – визначає як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому.

Кирієнко А.В. [12] – розуміє як стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого реальні та/або можливі збитки виявляються нижчим за встановлені підприємством межі.

У подібному розумінні безпеки акцент робиться не на відсутність загроз, а на забезпеченні високого рівня економічного потенціалу підприємства шляхом організації найбільш ефективної роботи всіх його підрозділів.

Наведене вище визначення економічної безпеки підприємства безсумнівно свідчить про всеосяжний і комплексний підхід до даного поняття, оскільки досліджуються найважливіші фактори впливу на забезпечення економічної безпеки підприємства. Даний підхід більш чітко визначає основні умови забезпечення економічної безпеки підприємства, які визначаються рівнем ефективності використання наявних у підприємства ресурсів у розрізі всіх сфер його господарської діяльності. Однак у межах даного підходу основна увага зосереджена на внутрішньому середовищі підприємства, а саме на ресурсному забезпеченні, разом з тим упускаються з виду багато інших факторів зовнішнього впливу, характер і динаміка розвитку соціально-економічного та ринкового середовища функціонування підприємства, які здебільшого і визначають як наявність ресурсів, так і ефективність їх використання.

1.2. Економічна безпека підприємства як стан знаходження стратегічного потенціалу. В рамках цього підходу виділяють такий варіант розуміння поняття економічна безпека підприємства.

Соколенко Т.М [18] визначає економічну безпеку підприємства, як стан, при якому стратегічний потенціал підприємства знаходиться поблизу границь адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони.

1.3. Економічна безпека як стан захищеності діяльності підприємства. В межах даного підходу розрізняють такі варіанти розуміння поняття економічна безпека підприємства.

Ковальов Т. і Сухорукова Т. [10], [19], розуміють економічну безпеку підприємства як стан захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності.

Бендіков М. [1] – як стан захищеності науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз.

Воронович Л.М [5] – як стан незалежності суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції підприємств-монополістів, непередбачуваних договорами дій підприємств-постачальників і торговельних організацій, від нераціональної економічної і правової політики держави та інших чинників, яка дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків.

Дубецька С.П. [3] – пропонує розглядати економічну безпеку підприємства як стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору його стійкості (самовиживання) та розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, непередбачуваних дій та складно прогнозованих чинників.

Колосов А.В. [6] – розглядає поняття економічної безпеки як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки.

Незважаючи на те, що поняття безпека дійсно передбачає відсутність будь-яких загроз, подібний підхід до визначення, з погляду автора, не зовсім вірний. Як відомо основною метою функціонування суб'єкта господарської діяльності є максимізація прибутку, оптимізація роботи всіх його функціональних і структурних елементів. Саме тому економічна безпека підприємства повинна передбачити не лише усунення загроз (ризиків) і пристосування до зовнішніх економічних умов, а, насамперед, покращення господарської діяльності даного підприємства за рахунок реалізації стратегії економічного зростання, підвищення економічного потенціалу підприємства з урахуванням ризиків, загроз і тенденцій зовнішнього середовища.

II Економічна безпека як комплекс заходів. В рамках цього підходу існують такі варіанти розуміння поняття «економічна безпека».

Раздіна Є [17] визначає економічну безпеку як комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів.

Капустін Н. [9] – як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.

В межах даного підходу до визначення поняття «економічна безпека» основна увага зосереджена на комплексі заходів та сукупності певних чинників, що не враховує необхідність запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам підприємства. Саме тому другий підхід є дещо обмеженим і не повним, так як упускає із виду ряд важливих факторів діяльності підприємства.

III Інші підходи. Крім розглянутих вище основних підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства, наведемо також такі.

Салли В.И. [18], Тимофеев Т.В., Наумова Л.Г. [10] розглядають економічну безпеку підприємства як стан, що визначається керівництвом і власниками підприємства як задовільний (прийнятний, бажаний, цільовий), що може проявлятися у досягненні певного рівня виробництва та бажаного рівня економічних показників, і може підтримуватися протягом певного періоду часу.

Пілова Д.П [15] розглядає економічну безпеку як здатність підприємства досягти певної мети в умовах макросередовища та мікросередовища, що склалися.

Аналізуючи розглянуті вище визначення можна зробити висновок, що стан економічної безпеки обмежується цілями або планами вищого керівництва (власників), що свідчить про певну суб'єктивність оцінки стану підприємства. З одного боку, подібне розуміння поняття економічної безпеки враховує особливості окремого підприємства, специфіку його діяльності, його місію та інші важливі фактори. З іншого боку, недоліком такого підходу можуть бути невірно сформовані плани та стратегії розвитку суб'єкта господарювання, що може привести підприємство та його керівництво до неправильних дій або неадекватної реакції на запобігання тих чи інших загроз та ризиків.

Козаченко Г.В. [12] розуміє під економічною безпекою підприємств міру гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза границями підприємства

Дане визначення характеризує фундаментальну ознаку економічної безпеки –

відсутність протиріч інтересів, інакше кажучи, відсутність ознак кризового стану підприємства.

Подлужна Н.О. [16] визначає поняття економічної безпеки підприємства як характеристику системи, що само організовується та само розвивається, стан за якого економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості: рівновагу і стійкість при мінімізації загроз.

Проаналізувавши існуючі погляди на поняття економічної безпеки підприємства, доцільно запропонувати визначення, що чітко й у той же час найбільш повно відображало б її суть.

На основі існуючих визначень та з урахуванням особливостей ЗЕД підприємства, які полягають в економічних відносинах з іноземними підприємствами, пропонуємо визначати економічну безпеку ЗЕД підприємства, як стан найбільш ефективного використання його ресурсів для стабільного функціонування на міжнародному ринку та здатність протистояти впливу небезпечних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища з метою забезпечення ефективних взаємовідносин суб'єктів господарської діяльності як на території України, так і за її межами.

Висновки. Таким чином, для стабільного та функціонального розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств необхідно звернути увагу на захист діяльності підприємств від дестабілізуючого впливу внутрішніх та зовнішніх факторів навколишнього середовища. Це можливо лише при підтримці достатнього рівня економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств. У сукупності з визначенням рівня економічної безпеки ЗЕД та проведенням на його основі системи протидіючих та попереджуючих заходів можливо спрямувати у правильне русло діяльність підприємств для досягнення поставлених цілей.

При цьому слід відзначити, що для забезпечення економічної безпеки ЗЕД підприємства необхідно проводити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захисту підприємства від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього оточення, зокрема: розробляти та випускати конкурентоспроможну продукцію, створювати стабільний попит, забезпечувати фінансову стійкість та економічну стабільність підприємств, а також нормативну та правову захищеність, збереження комерційної таємниці, забезпечувати підприємство компетентним керівництвом та персоналом тощо.

1. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 2. – С.17-29.

2. Беседин А.Л. Экономическая безопасность предприятия в контексте системного подхода к решению проблемы защиты конфиденциальной информации / А.Л. Беседин, В.В. Беляев // Финансы и кредит. – 2004. – № 27. – С. 63-68.

3. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємств України // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів наук.-практ. конф.– К.: Вид-во Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С.146-172.

4. Грещак М.Г. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; [за заг. ред. С.Ф. Покропивного]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.

5. Економічна енциклопедія / [за ред. Воронович Л.М.]. – Тернопіль, 2000.

6. Экономическая безопасность хозяйственных систем / [под общей редакцией А.В. Колосова]. – М. : Изд-во РАГС, 2001. – 446 с.

7. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р., № 959-ХІІ.

8. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3. – С. 12-19.
9. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11-12. – С. 45-47.
10. Тимофеев Т.В. Экономическая безопасность и управление риском предприятий / Т.В. Тимофеев, Л.Г. Наумова [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://btb-cons.ru/articles/?art_id=6].
11. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-52.
12. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280с.
13. Корієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: автореф. дис.. канд. екон. наук.: 08.06.01 / А.В. Корієнко. – К., 2000. – 19 с.
14. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие. личность) / [под ред. Е.А. Олейникова]. – М. : Интел-Синтез, 1997. – 288 с.
15. Пілова Д.П. Формування та оцінка економічної безпеки гірничо-збагачувальних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Д.П. Пілова. – Кривий Ріг, 2007. – 20 с.
16. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.06.01 / Н.О. Подлужна. – Донецьк, 2003. – 20 с.
17. Раздина Е.В. Экономическая безопасность (сущность и тенденции развития): дис. канд. екон. наук: 08.00.01 / Е.В. Раздина. – М., 1998. – 164 с.
18. Салли В.И. К созданию системы оценки состояния угольных шахт / В.И. Салли, С.В. Салли // Уголь Украины. – 2009. – № 6. – С. 35-38.
19. Соколенко Т.М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки / Т.М. Соколенко // Сучасна наука ХХІ століття: збірка міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. : матеріали конф. – Київ, 2011.
20. Сухорукова Т. Индикаторы ресурсной безопасности предприятия / Т. Сухорукова // Бизнес Информ. – 1998. – № 6. – С. 44-47.

М.Д. Домашенко

Анализ научных подходов к определению понятия экономической безопасности внешнеэкономической деятельности машиностроительных предприятий

В работе проведен анализ научных подходов к определению понятий «экономическая безопасность предприятия» и «внешнеэкономическая деятельность», определены преимущества и недостатки данных подходов. Приведено собственное определение понятия экономической безопасности внешнеэкономической деятельности машиностроительных предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, внешнеэкономическая деятельность.

M.D. Domashenko

The analysis of scientific approaches to definition of concept economic safety foreign trade activities of the machine-building enterprises

In work the analysis of scientific approaches to definition of concepts «economic safety of the enterprise» is carried out and «foreign trade activities», advantages and lacks of the given approaches are defined. Own definition of concept economic safety foreign trade activities of the machine-building enterprises is resulted.

Keywords: economic safety of the enterprise, foreign trade activities.

Отримано 21.04.2011 р.